

היטלר, אדולף (1889-1945)

(Adolf Hitler) הפירר (מנהיג) של גרמניה הנאצית. היטלר נולד בבראונאו (Braunau) שבאוסטריה לפקיד מכס ממשפחת איכרים זעירים. ב-1905-1900 למד היטלר בחטיבת הביניים, ובכך נסתיימו לימודיו. ב-1903 מת אביו. ב-1907 נכשל היטלר בבחינת הכניסה לבית-הספר לציור של האקדמיה לאמנות בווינה. אותה שנה מתה אמו מסרטן השד; הרופא שטיפל בה, אדוארד בלוך, היה יהודי. מ-1908 ישב היטלר בווינה, וקיבל קצבת יתום מן הביטוח הלאומי. אותה עת פרחו בווינה אנטישמיות. לפי עדות עצמו התעצבה דמותו בווינה, ותקופת שהותו בה היתה מכרעת לגיבוש עמדותיו הפוליטיות ובייחוד לראייתו את היהודים, אך אין זה ודאי שכבר אז היה אנטישמי.

ב-1913 עבר היטלר למינכן, וכעבור שנה, בפרוץ מלחמת-העולם הראשונה, התנדב לצבא בווריה, שהיה מסגרת נפרדת בצבא גרמניה. הוא שירת בבליה ובצרפת כרץ מקשר, עלה לדרגת רב-טוראי והוענקו לו אותות הצטיינות, בכללם 'צלב הברזל' מדרגה ראשונה, שבו זכה באוגוסט 1918. באוקטובר 1918 התעורר היטלר זמנית בהתקפת גזים שערכו הבריטים, ובהיותו מאושפז בבית-החולים הצבאי בפסוולק (Pasewalk) נודע לו על כניעת גרמניה וחתימת הסכם שביתת-הנשק. לפי עדות עצמו החליט בו במקום להיכנס לפעילות פוליטית כדי ללחום ביהודים.

משהחלים חזר היטלר למינכן. במסמך הפוליטי הראשון שלו, מיום 19 בספטמבר 1919, כתב היטלר שהיעד הסופי של האנטישמיות חייב להיות 'סילוקם המוחלט של כול היהודים'. הוא עבד כסוכן וכתועמלן של צבא בווריה, והצטרף למפלגה אנטישמית קטנה, 'מפלגת הפועלים הגרמנית' (Deutsche Arbeiterpartei). במהרה נהיה היטלר לדמות המרכזית במפלגה, ובפברואר 1920 הודיע על שינוי שם המפלגה ל'מפלגת הפועלים הגרמנים הלאומית הסוציאליסטית' (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) מצע המפלגה משנת 1920 קרא לשלול מכול יהודי גרמניה את זכויות האזרח שלהם ולגרש חלק מהם. היטלר התבלט כנואם בציבור וב-1921 היה ליושב-ראש המפלגה בעל סמכויות בלתי מוגבלות. ב-8-9 בנובמבר 1923 עמד בראש ניסיון להפיל את השלטון ב'פוטש' (תפיסת השלטון בכוח בידי קבוצה קטנה). הניסיון, המכונה ה'פוטש' של מרתף הבירה במינכן, נכשל והיטלר נידון לחמש שנות מאסר במבצר.

בשבתו במאסר במבצר לנדסברג על-נהר לך (Landsberg am Lech) הכתיב היטלר את הכרך הראשון של ספרו 'מיין קמפף' ('מאבקי'). כעבור תשעה חודשי מאסר בלבד שוחרר. ב-1925 בנה מחדש את המפלגה הנציונל-סוציאליסטית (נאצית) והקים את ה'ס'ס' (Schutzstaffel 'יחידות מגן') ככוח הלוחם של המפלגה. כמה ממדינות גרמניה הטילו איסור על הופעותיו הפומביות.

היטלר כתב את חלקו השני של 'מיין קמפף' וכן עוד ספר, שנכתב ב-1928 אך לא פורסם בחייו רק ב-1961 יצא לאור ונקרא 'ספרו השני של היטלר'. בספר מביא היטלר את נימוקיו לאנטישמיות, ומשתית אותה על תורת הגזע. מתוך הספר עולה, שהיטלר הציב את האנטישמיות כהיבט המרכזי שלו ושל פעילותו הפוליטית.

היטלר ביקש להבטיח לו בדרכים חוקיות רוב בפרלמנט כדי להרוס את החוקה. ב-1928 השתתפה המפלגה הנאצית לראשונה בבחירות לרייכסטאג (פרלמנט), אך זכתה רק ב-2.8% מקולות המצביעים. ב-1929, עם המשבר בכלכלה בעולם והאבטלה רבת הממדים בגרמניה, החלה עלייתה המהירה של המפלגה, ובבחירות לרייכסטאג ב-1930 זכתה ב-18.3% מקולות המצביעים. ב-1932 קיבל היטלר אזרחות גרמנית, שעד אז נמנע מלבקשה בנימוק שגרמניה ואוסטריה חד הן, ואין להכיר בהפרדה המלאכותית שביניהן; אזרחות גרמנית נדרשה לו כדי להיות מועמד לבחירות לנשיאות. בבחירות ניצח פאול פון הינדנבורג, ואולם, היטלר זכה ב-36.8% מקולות המצביעים. בבחירות לרייכסטאג ביולי של אותה שנה זכתה מפלגתו ב-37.3%

מקולות המצביעים, השיעור הגבוה ביותר שקיבלה בבחירות חופשיות, ונהיתה למפלגה הגדולה ביותר ברייכסטאג. בבחירות שנערכו כעבור חודשים מספר, בנובמבר 1932, ירד שיעור המצביעים לנאצים ל-33.1% והיטלר נכשל בניסיונו להגיע לשלטון.

ואולם, ב-30 בינואר 1933 מונה היטלר לקנצלר בראש ממשלת מיעוט. מתנגדי הרפובליקה של ויימאר השמרנים קיוו לנצלו לשם הבטחת תמיכת ההמונים, ואילו הם יחזיקו ברסן השלטון וירסנו אותו ואת תנועתו הרדיקלית, ואולם, סופו של דבר היטלר הוא שהשתלט על מנגנון המדינה ואחר-כך על עוצמתה כדי לכונן שלטון טרוה.

תחילה היו בממשלה רק שלושה שרים נאצים מתוך 11 חברי הממשלה, אך היטלר הצליח לכונן משטר רודני. בעקבות שריפת הרייכסטאג ב-27 בפברואר 1933, שהיתה מעשה ידיו של מטורף, אך קולר האשמה נתלה בצוואר המפלגה הקומוניסטית, מנהיגיה נאסרו וחירויות היסוד בגרמניה הושעו. בבחירות שנערכו כעבור שבוע, ב-5 במרס 1933 – הבחירות האחרונות בשלטון היטלר – זכו הנאצים ב-44% מקולות המצביעים. ב-23 במרס אישר הרייכסטאג את 'חוק ההסמכה' (Ermächtigungsgesetz) שהסמיך את הממשלה לחוקק חוקים לתקופה של ארבע שנים, ובכך ביטל את הממשל הפרלמנטרי בהעבירו את סמכויות החקיקה מן הפרלמנט לממשלה; כעבור ארבע שנים, כאשר כבר שרר משטר רודני, לא היה כול קושי להאריך את תוקף החוק, והוא נשאר בתוקף עד סוף מלחמת-העולם השנייה. בממשלה היה, כאמור, רוב לשמרנים, אך בסופו של דבר גבר עליהם היטלר והיה לשליט כול-יכול. במרס פרצו התפרעויות אנטישמיות, ושיאן ב'חרם 1 באפריל 1933' על היהודים. חוק שנחקק ב-7 באפריל היה הראשון שבישר את סילוקם מחיי הציבור. ב-14 ביולי 1933 פורקו האיגודים המקצועיים והמפלגות פרט למפלגה הנאצית, והיא היתה למפלגה החוקית האחת והיחידה בגרמניה.

אחרי מותו של הינדנבורג ב-2 באוגוסט 1934 נהיה היטלר גם לראש המדינה ולמפקד העליון של הוורמכט, נטל לעצמו את התואר Führer und Reichskanzler (מנהיג וקנצלר של הרייך), והיה לרודן גרמניה. חימושה של גרמניה מחדש הוחש וכן גברו הרדיפות על היהודים. ב-15 בספטמבר 1935 נתקבלו חוקי נירנברג, והם וחוקים רבים אחרים שחקק היטלר או שנחקקו בשמו גרמו לסילוק היהודים מהחברה הכללית. עד סוף 1937 יצאו את גרמניה כ-150,000 יהודים, כשליש מכלל היהודים שהיו בה ב-1933. ב-13 במרס 1938 סיפח היטלר את אוסטריה, ובכך נוספו לרייך עוד כ-185,000 יהודים. אומנם, בתוך שישה חודשים היגרו כרבע מהם, אך בכול זאת היה מספר היהודים ברייך בסוף 1938 כמספרם בעלות היטלר לשלטון. באוקטובר 1938 גורשו מגרמניה לפולין כ-17,000 יהודים בעלי אזרחות פולנית (ראה זבונשין), וכעבור זמן קצר התחוללו פרעות 9-10 בנובמבר ('ליל הבדלח').

לתפיסת העולם (Weltanschauung) הגזענית הקיצונית של היטלר הצטרף גם דרוויניזם חברתי, שראה ביהודים מקור של סכנה לגרמניה ולאנושות וגורם מרכזי בהתפתחותם של זרמים אידיאולוגיים עוינים, כגון דמוקרטיה, ליברליזם וסוציאליזם. אפילו השורשים הנוצריים של המוסר הפוליטי בחברה המערבית נראה בעיני היטלר גילויים של חדירת רוח היהדות לתרבות האירופית המערבית.

כבר בספרו 'מין קמפף' תיאר היטלר את היהודים, וליתר דיוק: את 'היהדות הבין-לאומית', כאויב הראשון במעלה של האנושות:

"גם המאבק עם הסכנה היהודית לעולם יתחיל באותה שעה. ושוב חייבת התנועה הנציונל-סוציאליסטית למלא את משימותיה הכבירות: עליה לפקוח את עיני הבריות באשר למציאות זרים, ולהבהיר שוב ושוב מיהו האויב האמיתי בעולמנו כיום. במקום השנאה המטורפת ל'ארים', שכמעט שאין דבר היכול להפריד בינינו וביניהם, שאליהם אנו קשורים בקשר דם או בקשר של הזרמים המרכזיים שבתרבויות קרובות זו לזו, יש להוקיע את האויב המרושע ולעורר עליו זעם כללי כעל יוצר כול רע.

אך שומה על התנועה הנציונל-סוציאליסטית שלמיצער בארצנו יוכר האוייב בנפש, ושהמאבק עמו, כאבוקה המאירה בפתח עידן טוב יותר, יראה גם לעמים אחרים את הדרך לישועת בני הגזע ה'ארי' הנאבק על חייו".

ב-30 בינואר 1939 הצהיר היטלר בנאומו ברייכסטאג, כי מלחמת-עולם חדשה תביא לידי השמדת העם היהודי באירופה. מיד עם פרוץ המלחמה, ב-1 בספטמבר 1939, החלו הגרמנים בהשמדת יהודי פולין, אף שתחילה נעשה הדבר בצורה לא שיטתית. כמעט באותה עת החלו הנאצים בשיטתיות לרצוח בגז את כול חולי הנפש, במסגרת מיבצע אותנסייה שנערך בפקודת היטלר.

בספטמבר 1939 אמר ריינהרד היידריך לעוזריו, כי היטלר הסכים לגירוש היהודים מגרמניה לשטחי פולין הכבושים. לאלפרד רוזנברג אמר היטלר, כי הוא רוצה לרכז את כול היהודים אל תוך שטח שבין הוויסלה ובין הבוג (Bug). ב-19 ביוני 1941, שלושה ימים לפני הפלישה לברית-המועצות, אמר היטלר להנס פרנק כי כול היהודים בגנרלגוברנמן שבפולין יסולקו משם, ואחר-כך יהיה הגנרלגוברנמן רק מעין מחנה מעבר ליהודים.

אחרי פלישת הגרמנים לברית-המועצות ב-22 ביוני 1941 החלה רציחתם השיטתית של היהודים (ה'פתרון הסופי'). בתפיסת עולמו של היטלר ובאסטרטגיה המדינית שלו היו ההתפשטות הטריטוריאלית במזרח להשגת 'שטח מחיה' לגרמניה (לבנסראום) והשמדת היהודים כאוייב האידיאולוגי המרכזי קשורות זו בזו, והן הפכו למוקד המאבק כולו.

ביוני 1941 החלו רציחות ההמונים של יהודים בשטחים שנכבשו מידי ברית-המועצות. את הרציחות ההן הוציאו לפועל איינזצגרופן. אחר-כך פשטו רציחות ההמונים של יהודים והקיפו את כול יהודי אירופה הכבושה. בהזדמנויות פומביות שונות הזכיר היטלר לציבור את 'נבואתו' בדבר השמדת היהודים, וב-2 באפריל 1945 התפאר שהוא 'השמיד את יהודי גרמניה ומרכז אירופה'. צוואתו המדינית מיום 29 באפריל 1945 מסתיימת בקריאה ל"התנגדות חסרת רחמים למרעיל הכללי של כול העמים, היהדות הבין-לאומית".

תהליך ההחלטות והמדיניות ביחס ליהודים. עיקר יסוד באידיאולוגיה הנאצית הנוגע להחלטות, היה מה שקרוי ה'פיררפרינציפ' ('עקרון המנהיג'), שקרא להפעיל סמכות מוחלטת מלמעלה ומשמעת מוחלטת מלמטה. הנאצים הניחו כי משמעת הברזל והיעילות המירבית המקופלות בתפיסה כזאת של החלטות מצינות את השוני שביניהם ובין חילוקי-הדעות ואי-היעילות של קודמיהם, בשלטון הדמוקרטים והליברלים של ימי רפובליקת ויימאר, שנחשבו לבלתי-יעילים בשלטונם ובהחלטותיהם שנקבעו לכאורה מתוך אנדרלמוסיה. אחרי עליית הנאצים לשלטון סיגלו להם מוסדות רבים בגרמניה, ובכללם בתי-ספר ואוניברסיטאות, את הפיררפרינציפ, כדי להדגיש את נאמנותם למשטר החדש. הפיררפרינציפ פיארו ורוממו את היטלר, כי העקרון הוא הפך את היטלר למקור כול החוכמה ולמחוקק החוקים בכול התחומים כולם. אחרי מלחמת-העולם השנייה, כאשר נזקקו היסטוריונים ואנשי מדעי החברה להסביר את דרך פעולתה של המערכת הנאצית, היה הפיררפרינציפ, בשינויי גוון שונים, רכיב הולם ונאות לצורך תיאור המודלים שלהם של משטר טוטליטרי.

במרוצת הזמן גילו החוקרים שתהליך קביעת החלטות בגרמניה הנאצית הצטיין באנדרלמוסיה ובאי-סדר רבים יותר ממה שעשוי להצטייר ממושג הפיררפרינציפ. עצם דרכי עבודתו של היטלר היו פחות שיטתיות מכדי שיוכל להפעיל מנגנון הקובע החלטות בצורה חלקה ומסודרת. יתר על כן, תחומי התעניינותו לא היו רחבים דיים כדי שיוכל למלא את תפקיד הקובע והמחוקק בכול דבר ובכול עניין. הוא היה מסוגל להתרכז בצורה עקבית ויעילה רק בכמה תחומים: מדיניות החוץ, חימושה של גרמניה מחדש – ואחרי 1939 ניהול המלחמה – וכן בנייתה הארכיטקטונית החדשה של ברלין.

שיטות העבודה הבלתי-יציבות של היטלר היו ידועות לחוקרים זה מכבר, ואולם, לא תמיד הביאון בחשבון במידה הדרושה בניתוחיהם את המערכת הנאצית. ואכן, פעמים היה היטלר מסוגל לעבוד שבועות רבים בקצב שסופו התיש אותו ואת עוזריו, ואולם, אחרי התקפי עבודה מטורפת כזאת באו שבועות של ליאות ואדישות. באותם שבועות של אדישות התקשו עוזריו להביאו לידי כך שיעסוק אף בעבודה השגרתית הכרוכה במילוי תפקידו, שלא לדבר על קביעת החלטות. העדות על שיטות העבודה הבלתי-יציבות של היטלר עולה מתוך זכרונותיו של אלברט שפר, ואולם, היא התבררה כבר מתוך חקירת מזכיריו הפרטיים זמן קצר אחרי המלחמה.

היטלר לא הצטיין כמאציל סמכויות ואחריות. לרוב לא הפקיד אנשים הכפופים לו לאחראים לתחומי מדיניות שבחר מסיבה כלשהי שלא לטפל בהם אישית. כתוצאה מכך התנהלה תכופות תחרות רבת משתתפים בין השאפתנים הכפופין לו, שהשתוקקו להראות לפירר את כושרם וכן להבטיח לעצמם מעמד בצמרת המידרג הנאצי. כדי להבטיח לעצמם את תחומי הפעולה ההם היו חייבים להיות מסוגלים לגבור על אחרים שתבעו לעצמם אותן סמכויות ואותו מעמד. אותם שהצליחו ביותר במאבק לקיום מעמדם, כגון הרמן גרינג והיינריך הימלר, השתלטו במרוצת הזמן על תחומי פעולה רבים ומקיפים ביותר, ואילו אותם שהיו פחות מוצלחים ופחות שאפתנים, כגון אלפרד רוזנברג או וילהלם פריק, נאלצו להסתפק במעמד נמוך ופחות יוקרתי בגרם המעלות של המידרג הנאצי.

שליטתו של היטלר וסמכותו על אותם מקימי ממלכות שלטון לעצמם נשענו בעיקרן על סגולותיו האישיות המיוחדות במינן, הלא הן מעיינות עוצמתו הכריזמטית, יותר משנשענה על מעמדו החוקי כעומד בראש המידרג הביורוקרטי. אף שרק לעיתים נדירות עשה זאת יכול היה היטלר להתערב תמיד באורח סמכותי בכול אחד מן הסכסוכים הרבים שבין השאפתנים הכפופים לו, כפי שחזה מבשרו, ובמחיר חייו, ארנסט רֶם ומנהיגי הס"א ב'ליל הסכינים הארוכות' ב-30 ביוני 1934, שבו הם נרצחו בפקודת היטלר. כוחו של היטלר, אף שלא תמיד הפעילו, היה קיים תמיד ככוח פוטנציאלי, ואפשר היה להפעילו במהירות ובברוטליות. אכן, היחס שבין היטלר ובין העומדים אחריו בצמרת השלטון הומשל ליחס הפיאודלי שבין אדון ללוסל.

חילוקי-דעות בשאלת תהליך קביעת החלטות במשטר הנאצי ובשאלת התפקיד שמלא בו היטלר מצויים בעיקר בקרב חוקרי השואה. בשנות ה-60 התברר שהפיררפרינציפ, למיצער כפי שהגדירוהו הנאצים, אינו משקף את הדרך שבה נקבעו למעשה רוב החלטות המרכזיות ביחס ליהודים. בעקבות זאת צמחה בקרב החוקרים אסכולה פרשנית שטענה, כי היריבויות בין הטוענים השונים לקביעת המדיניות ביחס ליהודים הן עצמן היו גורם מדרבן שהקצין את הרדיפות על היהודים, בדוחפן את המערכת הנאצית מחקיקת ה'סעיף הארי' (ראה חקיקה אנטי-יהודית) ב-1933, חוקי נירנברג ב-1935, ה'אריזציה' והגירושים של 1938 ו-1939 בסופו של דבר, אומרים החוקרים הנמנים עם אותה אסכולה, ניצחו במאבק הרדיקלים ביותר שבין הטוענים לקביעת המדיניות ביחס ליהודים, דהיינו, היינריך הימלר והס"ס שלו, שאחרי פרוץ המלחמה ביססו את מעמדם כמוציאים לפועל הראשיים של מדיניות רצח המונים. פרשנותה של אותה אסכולה אומרת, שה'פתרון הסופי' ומחנה ההשמדה אושוויץ שהפך לסמל שלו היו פרי תהליך רדיקליזציה שהשתחרר מאילוצים חיצוניים כלשהם בעקבות נצחונותיהם הגדולים של הגרמנים על ברית-המועצות בקיץ 1941. בשל התמקדותם בניתוח תפקודה של מערכת השלטון הנאצי למעשה, כונו אותם חוקרים 'פונקציונליסטים'. הם רואים בהיטלר בעיקר את מעניק הלגיטימציה לתהליך הרדיפות על היהודים, תהליך שהוא עצמו מלא בו תפקיד ישיר רק לפעמים, ואולם, הוא עודד את התהליך ותמך בו.

לעומתם טוענים החוקרים הנמנים עם אסכולת 'כוונת מכוון' כי מדיניות הנאצים ביחס ליהודים היתה מתחילתה פרי כוונות שהיו להם משכבר. החוקרים הללו מצביעים על התבטאויותיו של היטלר משנות ה-20 בדבר רציחת היהודים כהוכחה לכוונותיו 'לפתור את בעיית היהודים' בשיטות של רצח. לדעת החוקרים מאסכולת 'כוונת מכוון' הצניעו היטלר ועושי דברו את מטרתם הסופית לרצוח את היהודים עד שב-1941 היתה השעה כשרה לכך והבשילו התנאים להפעלת ה'פתרון הסופי'. הסלמת הרדיפות על היהודים

בגרמניה אחרי 1933 היתה אפוא חלק מתוכנית מתוכננת ברור, שכול מהלך ומהלך מחריף במסגרתה נחשף רק כאשר איפשרו הנסיבות את חשיפתו.

בפולמוס בין החוקרים משתי האסכולות לא ניצחו לא הפונקציונליסטים ולא הנמנים עם אסכולת 'כוונת מכוון'. העדר הכרעה ברורה בפולמוס נבע, בחלקו, מכך שחסר התיעוד הדרוש להוכחה ברורה לנכונות דעתו של צד מן הצדדים בפולמוס, וזאת אם משום שהתיעוד הדרוש הושמד ואם משום שמעולם לא היה תיעוד כזה. מכול מקום ברור לחלוטין לחוקרים משתי האסכולות גם יחד, שהיטלר התעניין בפרטי המדיניות ביחס ליהודים פחות משהתעניין במדיניות חוץ, בחימושה של גרמניה מחדש או במלחמה.

למרות שעד כמה שידוע לנו לא הקדיש היטלר מעולם את אחד מהתקפי העבודה הקדחתניים שלו לקביעת המדיניות ביחס ליהודים, מן הראוי לבחון את התפקיד שמלא בכמה נקודות מפנה בקביעת אותה מדיניות. חוקי נירנברג הידועים לשימחה ופרעות 'ליל הבדולח' בנובמבר 1938, שהיו שניהם אבני דרך בהסלמת הרדיפות, מועדיהם, למיצער, לא היו פרי תכנון לזמן ארוך אלא תולדות של נסיבות מזדמנות. אשר לחוקי נירנברג הרי ההיגיון הגזעני המונח ביסודם שלא יותר עוד ליהודים ול'ארים' להתחתן אלה באלה או לקיים יחסי מין אלה עם אלה היה חלק בלתי נפרד מן האידיאולוגיה הנאצית במידה כה רבה, עד שזמן רב לפני חקיקתם הכינו עובדי מדינה במשרד הפנים טיוטות חוק למניעת קשרים ויחסים כאלה. ואולם, החלטתו הפתאומית של היטלר בכנס המפלגה בנירנברג ב-1935 להביא לאישור רייכסטאג הבובות שלו חוק האוסר קשרים כאלה, נבע מן הצורך למלא חלל בלתי צפוי בסדר-היום של הכנס. הפקידים שהוזעקו פתאום לנירנברג לנסח את החוקים בצורתם הסופית מצאו עצמם בלתי מוכנים למשימתם, בלי התיקים עבי הכרס שנשאו במשרדיהם שבברלין, וחייבים היו לאלתר במהירות את הנוסח הסופי של החוקים.

הנסיבות שהובילו לפרעות 'ליל הבדולח' בנובמבר 1938 היו אומנם שונות מאותן שהולידו את חוקי נירנברג, אך גם הן מצביעות על אותה נטייה של היטלר לפעול על-פי דחפים רגעיים. מעשהו של הרשל גרינשפן, שהרג בירייה את הדיפלומט הגרמני ארנסט פום ראט בפריס, כנקמה על גירושם של הורי גרינשפן מגרמניה (ראה זבונשין), עורר את שר התעמולה יוזף גבלס, שביקש לשאת חן בעיני הפירר ולהגדיל את השפעתו בקביעת המדיניות ביחס ליהודים, להציע להיטלר להתיר לס"א בכול גרמניה לנקום ביהודים על ה'פשע בפריס'. התוצאה היתה ליל רצח, התפרעויות ושוד. הצווים שפורסמו כעבור יומיים השלימו את תהליך הוצאתם של היהודים מפעילות הכלכלה ומחיי התרבות בגרמניה. הנאצים פירסמו את הצווים הללו כעונש על מעשהו של הרשל גרינשפן, אך למעשה היו הצווים מוכנים זמן מה לפני-כן. ואולם, הפעלתם הפתאומית היתה פרי דחף רגעי של היטלר. וכך נפתח שלב חדש, בעל חשיבות מכרעת, במדיניות הנאצים ביחס ליהודים.

רקע זה מאפשר להבין בצורה מלאה יותר את ההחלטה משנת 1941 להוציא לפועל את ה'פתרון הסופי' על-ידי הקמת מחנות השמדה במזרח אירופה. לא נמצא כול מסמך בחתימת היטלר הקורא לרציחה כוללת של היהודים. העדרו של מסמך כזה יוחס לאנדרלמוסיה שאיפיינה את דרך פעולתה של המערכת הנאצית, ומשתמעת ממנה האפשרות שהפקודה מטעם היטלר ניתנה בעל-פה, או אף שב-1941 הגיעו הדברים לידי כך ששוב לא נזקקה מערכת הרצח לפקודה מפורשת מהיטלר כדי להפעילה. האפשרויות האחרות הן שהיטלר והמנהיגים הנאצים החליטו ביודעין לשמור את דבר הפקודה בסוד, אם על-ידי מסירתה בעל-פה ואם על-ידי נתינתה בכתב, בתוספת הוראה: 'קרא ואחר-כך השמד'. אפשרות אחרת היא שהמסמך נשמד בפעולות המלחמה. ואולם, אין חילוקי-דעות בין החוקרים באשר לאחריותו של היטלר להוצאת ה'פתרון הסופי' לפועל, גם אם המערכת הגדולה של הס"ס, בראשותו של הימלר, היא שעשתה את עיקר העבודה.